

ALGEMEENE
KRITISCHE AANMERKINGEN

OVER

HET EERSTE BOEK

VAN

KRANTZII SAXONIA,

EN BIJZONDER TOT DE

FRIESCHE GESCHIEDENIS

BETREKKELIJK,

DOOR

Mr. D. FOCKEMA (1).

Bij de behandeling der Friesche geschiedenis van den tijd voor Carel den Grooten, vond ik niet de gelegenheid, om *Krantzii Saxonica* te raadplegen, over wiens verhalen ik in onderscheidene boeken zag gewagen, zie mijne *Schetsen van de Friesche geschiedenis*, I, 43, en elders.

Dit is mij in het vorige jaar te beurt gevallen, en ik heb het eerste boek van des schrijvers werk, als ter zake dienende, doorgezien. In het algemeen zal ik aanmerken,

(1) Voorgelezen in de vergadering van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, den 12. Februarij 1846.

dat deszelfs verhalen van de gebeurtenissen (met uitzondering van enkele gevallen), noch de tijdrekening melden, noch de namen der volken van onderscheidene landschappen, door den schrijver onder *Saxen* begrepen, aanwijzen; veel min de voorname bedrijvende personen en gebeurde zaken over het algemeen geleidelijk, en in verband met tijden en plaatsen, aanvoeren. Ook haalt de schrijver schaars brouwen aan, veel minder nog met bepaalde aanwijzing. Ik moet evenwel bekennen, dat het in die tijden zeer veel moeite kostte, om zulks uit te voeren; waarentegen de hulpmiddelen het nu zeer gemakkelijk maken, hulpbenden aan te halen; hetwelk Jeremie Bentham beschouwde (volgens eene Fransche overzetting): „L'invention est de l'érudition digérée, les citations sont de l'érudition indigeste.”

De schrijver, Albert Krantz, had tot voorwerp van behandeling verkozen *Saxonia*. Hij beschrijft deszelfs oppervlakte in cap. 1, en bepaalt als noordelijke grens de Eyder, van waar de rigting naar het zuiden loopt, langs de kusten van de Noordzee, met de monden van de Elbe, Wezer en Eems, en ongeveer den Rijn bereikt (usque ad Rhenum fere pertingit).

Wanneer wij in aanmerking nemen, dat het land der Bructeri, de oostelijke naburen der Friezen, door den schrijver elders onder *Saxen* wordt gebragt, en dat hij van den Rijn als grens spreekt, dan zal men de Friezen, door die rivier, volgens Tacitus, van het Gallia Belgica afgescheiden, en om die reden onder de Duitschers geteld, ook onder *Saxonia* van den schrijver Krantz kunnen berekenen, en der Friezen daden en lotgevallen tot Krantzii *Saxonia* brengen, te meer, daar in cap. 13 voorkomt: „Amasis Saxoniam perlabitur, in Cauchis, hoc est Phrisiis mari mixtus” (het Friesland van de middeleeuwen bedoelende. Welke ongerijmdheid!).

De schrijver beklagt zich, dat men van de Saxers in de geschiedenissen van die oude tijden geene melding vindt, en zegt, cap. 15: „ Non defuisse Saxones crediderim maximo illo imperatoris Marci Antonini in gentem Marcomannorum bello, quod omnibus Romani imperii viribus gestum: sed neque Marcomannorum neque Saxonum aliquis rem in literas misit, hoc solum tenemus, quod *Romani scriptores* ad imperii gloriam extulerunt.” Wij hebben het geluk, dat der Friezen bestaan en land reeds toen bekend was, en vinden in de Friesche kronijk van Ocke van Scharl, door hem van vroegere overgenomen, dat de Friezen hulpbenden aan den keizer hebben gezonden, zie mijne *Schetsen*, deel I, blz. 35. Wij hebben ook vroeger aangevoerd, dat men den roem der bondgenooten, zelfs in breedvoeriger Romeinsche geschriften, zeer zeldzaam aantreft.

De schrijver zegt, cap. 16: „ Usque ad haec tempora circiter annos post natum Christum trecentos, in Romana historia nullam comperio Saxonum mentionem *sub eo vocabulo*. Primus Eutropius et eum secutus Orosius temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum hanc gentem nominavit (bis nominaverunt).” Dewijl Eutropius gewaagt van eenen togt van den Romeinschen veldheer Carausius tegen Franken en *Saxers*, die uit Gallia Belgica de zee onveilig maakten, zal ik uit mijne *Schetsen*, deel I, blz. 37 en 40, aanhalen, dat de Franken, waaronder Saxers zich bevonden, zich *in het eiland der Batavieren* hadden nedergezet, en de Friezen ontrustten, doch door dezen werden terug gedreven, terwijl de Friezen met de Romeinen in goede verstandhouding waren. Foeke Sjoerds, I, 169.

Het daarna door Krantz aangevoerde historisch verhaal, waarin de *Friezen* betrokken waren, loopt over de krijgstogten van de Engisten en Horsen naar Brittannië. De schrijver haalt deswege niets uit inlandsche schrijvers aan,

zie cap. 18 enz., maar een weinig uit scriptores Itali, zoo als hij zich uitdrukt, en het voorname uit Beda, eenen schrijver, uit Engeland zelven afkomstig. De aanleidende oorzaak zoude zijn, een verzoek van den Britschen vorst, tot overkomst van de *Saxones cognomento Angli*. Beda noemt hen *Anglen*, Saxen en Juten, en de opperhoofden Engist en Hors, zonen van Wetgist, „cujus pater Vecti, cujus pater (misschien beter: mater) Vecta, cujus pater Voden, de cujus stirpe permultarum provinciarum genus regium originem duxit.”

Men neemt veel moeite, om de woonplaats der *Anglen* aan het vaste land van Europa te vinden en aan te wijzen, doch slaagt daarin niet gelukkig. Dat de Friezen daarin een voornaam deel hebben, blijkt uit de Friesche kronijken, op eene eigenaardig ontwikkelde wijze, en wordt van elders ondersteund en bevestigd. Beda verhaalt, cap. 20, dat de eerste togt is gedaan met drie groote schepen (*naves longae*); elders vindt men, dat de togt van de *proxima litora Germaniae* plaats had, waardoor natuurlijk het denkbeeld op Friesland moet vervallen. Deze kleine togt had ten gevolge eene overwinning van de Britten op de Schotten; en de Engelsche geschiedschrijver Robert Baker, in deszelfs *Kronijk van de koningen van Engeland*, verhaalt, dat der Britten achting voor de vreemde benden zoo hoog rees, dat zij die beschouwden als *engelen*, uit den hemel gezonden. Na deze overwinning was de kleine magt met de drie schepen terug gekeerd, en, volgens de kronijken, geland aan de zuidzijde van het Boorddiep (in het tegenwoordige Menaldumadeel), ten oosten van Uitkom, welk oord, volgens de overleveringen, Engelheim is genaamd (waar het tegenwoordige Engelum is). Dit zoude alzoo op elkander sluiten. — Hierop volgde een groote krijgstogt (op verzoek van den Britschen vorst, ten gevolge der verkregene kennis aan Engist en

Hors), uitgevoerd door *Anglen*, Saxen en Juten. Dewijl de Friezen daaronder behoorden, en wel de hoofdbeleiders waren, en dezer naam hier niet voorkomt, mag men achten, dat deze onder den naam van *Anglen* worden voorgesteld. Het blijkt uit de Friesche verhalen, dat Engist en Hors waren zonen van den Frieschen vorst Udolf Haren, en de eerste getrouwd met eene dochter van eenen Saxischen vorst, Wetgist. Zij vertoefden lang in Brittannië, hadden daar merkwaardige lotgevallen, beide verloren hun leven, de laatstgenoemde vroeger, de andere later, en van hun volk bleef daar een klein gedeelte over.

Men vindt later in de Friesche kronijken, dat de *Friesche vorst* Odilbart, getrouwd met Haddinga, dochter des Deenschen konings, bij deze vrouw tweelingen verwekte, welke, naar vroegeren van dat geslacht, ook *Engist en Hors* werden genoemd; en dat deze eenen nieuwen togt naar Brittannië hebben ondernomen, met vele *Juten en Deenen*, uit wier land vooral de togt werd gedaan; dat beide aanvoerders sneuvelden, doch derzelve krijgsbenden eene overwinning behaalden, ten gevolge waarvan die benden zich daar nederzetterden, en alzoo met de Britten landgenooten werden. Ik zal hierover niets meer zeggen, dewijl ik in het eerste deel der *Historische schetsen*, blz. 176—191, daarover breedvoerig gesproken heb, en, na het door Krantz deswege geschrevene gelezen te hebben, meer in mijne daarbij voorgestelde gevoelens ben bevestigd, omdat vele merkwaardige en bijzondere omstandigheden, van tijden, personen en zaken, met dat verhaal sluiten, en alzoo een overtuigend artificiëel bewijs van waarheid verschaffen.

Eindelijk voert Krantz aan, in het 31. hoofdstuk, het geschiedkundig geval, betrekkelijk de veldslagen tusschen de Frankische koningen Dagoberth en diens vader, Clo-

taris, met *Bartoldus tum duæ Saxoniae*, geheel op zich zelven staande, zonder van diens vorstengeslacht, voorgangers en opvolgers, te gewagen, of den tijd te bepalen, en de landstreek van het gesmaldeeld Saxen. Hij geeft op, als oorzaak des krijgs, een geschil over de grenzen, en zegt, dat Dagoberth de *Saxen* aanviel, den veldslag verloor, en aan het hoofd door eenen sabelhouw gekwetst werd, zonder te melden, waar die slag is voorgevallen; dat hij zijnen vader, Clotaris, koning van West-Frankrijk, verzocht, om met eene legermagt den vijand deswege te vernederen; dat deze, zelfs in den nacht, bij het ontvangen van het berigt, zich met eene groote legermagt in beweging stelde, in aller ijf over den Rijn trok, en met geforceerde marschen de „Visurgis” (alzo is de lezing) bereikte; dat hij en zijn leger » vel navibus comparatis vel vado (*res enim in obscuro est*) flumen transierunt.” Eene zonderlinge opgave. In eene andere kronijk leest men, dat Dagoberth *tegen de Friezen*, in het voormalige eiland der Batavieren, optrok, en dat diens vader, Clotaris, na des zoons nederlaag, uit West-Frankrijk, *over zee*, onverhoeds in Friesland is gevallen, en de Friezen alzo daar onverwacht heeft aangetast, den vorst Bartuwald persoonlijk heeft verslagen, en verder Friesland heeft ten onder gebracht. Met dit verhaal komt in voorname punten overeen het opgegevene in eene Friesche kronijk, welks geloofwaardigheid verzekerd wordt door de bekende stand en lotgevallen van Friesland in die tijden.

De *zeetogt uit West-Frankrijk naar het Burdipe*, — aan de latere Fransche schrijvers minder bekend, dan de *Visurgis*, of liever geheel onbekend, — is meer waarschijnlijk, dan de wondertogt naar de Wezer, volgens welken de oude Fransche vorst Clotaris, in den avond berigt ontvangende van de nederlaag zijns zoons Dagoberth, oogenblikkelijk in beweging bragt een groot leger-

korps, natuurlijk van den noodigen legertrain en verdere behoeften voorzien; zich in dien nacht dadelijk daarmede in beweging stelde, en met geforceerde dagmarschen met dat toegerust leger naar de Wezer trok; waarop de schrijver laat volgen, dat het in het duister schuilt, of hij voor den overtocht van die rivier schepen verzamelde, dan of hij met zijn leger en toebehooren die rivier is door-gewaad; dat hij den vijand overwon, en den vorst Bertold versloeg.

Dat Krantzius uit Fransche schrijvers zijn verhaal heeft overgenomen, is nog meer waarschijnlijk, omdat hij in het 32. hoofdstuk zegt: „Het klinkt vreemd, hoe de Saxers hulp aan Dagoberth tegen de Vandalen konden bewijzen; doch men houde in het oog, dat er in Saxen geene schrijvers waren, en dat de Fransche eerezucht geenen lof aan vreemden wilde geven.” Ik zeg daarop, dat de Fransche schrijvers, den zeetogt in Friesland lezende (bij hunne groote tijdrekenkundige verwarring, volgens den schrijver Guizot), dien zeetogt aan Carel Martel tegen Poppe hebben toegeschreven. Dewijl, evenwel, sedert den tijd van Clotaris en Beroald het algemeene gebruik van de Rijnvaart, op- en nederwaarts, ook voor den krijg ten tijde van Carel Martel, en in den oorlog tusschen Radbout en de Franken, zeer bekend is, verblijf ik bij de stelling, dat de togt van Carel Martel niet ter zee, maar langs de rivier den Rijn, heeft plaats gehad, gelijk door mij, in de *Schetsen van de Friesche geschiedenis*, deel I, blz. 117 enz., is voorgedragen.

Zie daar, geachte Medeleden! kritische aanmerkingen op het eerste boek van *Krantzii Saxonica*, waaruit, naar mijn inzien, blijkt, dat zelfs Friesland door hem onder zijn ingebeeld *Saxonia* is gebragt, met het land der *Cauchi* en vele landstrecken ten oosten van de Eems. Ik neem liever aan de waarschijnlijkheid, dat na het overlijden van

Alexander den Grooten, bij de verdeeldheden en oorlogen onder dezelfs generaals, kundige en beschaafde mannen uit Azië, met volgelingen, te scheep, in Europa eene woonplaats hebben gezocht en gevonden, nevens het begin der westelijke zeekust van Duitschland; dat ruim 300 jaren daarna de Romeinsche veldheer Drusus met schepen door Friesland, langs de Waden, volgens eene beschrijving van den Romeinschen geschiedschrijver Tacitus, naar de Eems, in het land der Cauchen is geland; dat, volgens Tacitus, de Friezen en Cauchen, naar die tijden, reeds veel maatschappelijk geluk genoten, en ten onregte door Krantzius onder de Saxones worden geteld, en dat men dien als gids niet veilig kan aannemen.

